

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА
www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибраһимовның “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

Батыршина Гузель Гумеровна

кандидат филологических наук, доцент, кафедра татарского языка и национальной культуры, Российский исламский институт, г. Казань
guzel_asnur@rambler.ru

УДК 82.0

ГАЛИМЖАН ИБРАҺИМОВНЫҢ “БЕЗНЕҢ КӨННӘР” РОМАНЫ: ТЕКСТОЛОГИК КАРАШ

Статья посвящена текстологическому изучению первого, ранее неопубликованного, варианта романа «Безнең көннәр» (“Наши дни”) классика татарской литературы, общественного и государственного деятеля Г. Ибраһимова. В этом произведении основное внимание уделяется реформаторскому движению шакирдов медресе Исламия. В статье рассматривается история издания, критические публикации, язык текста произведения.

Ключевые слова: Г. Ибраһимов, роман “Наши дни”, текстология, реформаторское движение шакирдов, язык текста.

Күренекле язучы, дәүләт һәм жәмәгать эшлеклесе, киңкырлы талант иясе Галимжан Ибраһимов – XX йөзгә беренче чирегендә татар ижтимагый тормышында “яңа сукмаклар салган, өр-яңа күзаллау булдырган, шул рәвешчә, татарлар өчен килчәкне формалаштырган” [1, 6 б.] шәхесләрнең берсе. Бериюлы төрле өлкәләрдә хезмәт куйган һәм дан казанган Ибраһимов – татар әдәбияты тарихында да тирән эз калдырган зур каләм остасы. Әлегә мәкаләдә әдип тарафыннан ижат ителгән “Безнең көннәр” романының (беренче варианты) текстологик үзенчәлекләренә, ягъни әсәрнең басылу тарихы, аңа карата язылган бәяләмәләргә, әсәрнең теленә беркадәр күзәтү ясаля.

Г. Ибраһимовның беренче тарихи-инкыйлаби әсәр булып саналган “Безнең көннәр” романы әдәбият дөнъясында аерым урын алып тора. Бу күләмле әсәр, автор, үзе белдергәнчә, 1914 елда язып тәмамлый [2, 48 б.]. “Аның кайда язылып бетүе дә билгеле. Әдип аны, М. Гафурига язган бер хатында искә алып үтә: “Мин 1914 елда, “Аң”ны ташлагач, зур ижади дәрт белән Сухум шәһәренә барып, “Безнең көннәр”не язып алып кайткан идем”, – ди” [3, 443 б.]. Ләкин аның кайчан һәм кайда языла башлавы турында төгәл

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА

www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибраһимовның “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

генә мәгълүматлар юк. Шулай да Г. Ибраһимов 1914 елның 25 апрелендә Хөснә Кәримгә язган хатында түбәндәгеләрне әйтә: “... мин бит “Безнең көннәр”не язам. Бу “Хәят дулкыннары” атлы трилогиянең беренче жөзье була. Хәзерге чамаларда өч йөз биттән артмас кебек. Ахырга таба арта торган булса, ничек булыр. Моны Гәрәйләргә* бирәм. Килештек. Мин май ахырларына матбагага бирергә булыр дигән нияттәмен. Шул вакытка тәмам кулымнан жиберергә тырышам.” [2, 82 б.]. Шулай итеп, Г. Ибраһимов “Безнең көннәр” романын якынча ярты ел эчендә, ягъни, югарыда әйтелгәнчә, 1914 елда яза башлап, шул ук елның июнь урталарында тәмамлаган, әсәрне бастыру өчен, “Гасыр” нәшриятына биргән. Нәшрият романы шул ук елның сентябрдә басарга керешә. Ләкин “наширнең тимер сандыгы” – революция хәрәкәтеннән курыккан патша цензурасы, сиксән бите жылып ике табагы басылгач, бу эшне туктата. “Безнең көннәр” Октябрь революциясеннән соң гына дөньяга чыга [4]. “Бу беренче басма шул кулъязма тексты буенча эшләнде. Кулъязманы икенче тапкыр нәшриятка биргәндә, мин аны яңадан төзәтеп чыгу түгел, хәтта бер тапкыр карап, күз йөртеп үтәргә дә вакыт таба алмадым... 1914 елда ничек язылган булса, шул килеш кочагы белән илттем дә типографиягә тапшырдым. Еллар буге кулдан-кулга йөргәндә, аның 90 бите югалган иде”, – дип яза Г. Ибраһимов икенче басмага сүз ахырында [3, 494 б.]. Шулай да 1919 елның көзендә автор, әсәрнең караламасы буенча, әлегә югалган битләрне яңадан күчереп бирә. Бәлки, шуңадыр, язучы романын ахырында иҗат ителү чоры дип (1914 елда тәмамлануга карамастан) 1914–1920 елларны билгели.

Әсәрнең басылуы титул битендә 1919 ел дип күрсәтелсә дә, асылда ул, 1920 елның урталарында гына нәшер ителә. Шуңа булса кирәк, Г. Ибраһимов аны 1919–1920 елларда басылды дип яза. Әсәрнең шул вакытта басылуы әдипнең чордашлары истәлекләрендә дә әйтелә. Мәсәлән, К. Гыйрфанов 1920 ел башында, Казанга килеп, язучының үзе белән очрашуын, өстәл өстендә “Безнең көннәр” романының типографиядән алып кайтылган, әле төпләнәп тә өлгермәгән табаклары ятуын искә ала [5, 159 б.].

Шулай итеп, “«Безнең көннәр» илебездә каты, канлы гражданны сугышы барган чорда басылып чыга, һәм ул укучылар тарафыннан да, вакытлы матбугат тарафыннан да бик жылы кабул ителә. Яшь совет матбугаты аның дөньяга чыгуын әдәбиятыбыз тарихында зур, шатлыклы вакыйга итеп саный” [3, 504 б.]. Татар һәм рус телендәге тәнкыйть мәкаләләре, Ф. Сәйфи-Казанлы, С. Атнагулов, П. Фалев һ.б. тарафыннан язылып, аларда әсәр турында уңай фикерләр әйтелә. Язучы, тәнкыйтьче, күренекле жәмәгать эшлеклесе Ф. Сәйфи-Казанлы, мәсәлән, әсәрнең мөһимлегенә, техник яктан эшләнешенә игътибар

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА

www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибраһимовның “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

итә һәм болай ди: “Безнең көннәр” романы боңа кадәр татар матбугатында күрелгән әдәби әсәрләр арасында кирәк алынган мәзугысы (темасы – Г.Б.), кирәк тасвир иткән буявының көчлелеге, кирәк тәжәссем иткән (сурәтлэгән – Г.Б.) типларның реальный булуы, бөтенлеге ягыннан, шөбһәсез, чагыштырылмаслык дәрәжәдә аерым урында торырга тиештер” [6, 142 б.]. С. Атнагулов исә әсәрне “татар-башкорт эшче ярлысының, пролетарский әдәбиятының беренче нигез ташы” дип атый [7]. Әдәбият белгече Г. Нигъмәти дә, әсәрнең идея эчтәлеген, образларын, андагы вакыйгаларны һәм сәнгатьлелек сыйфатын төрле яклап тикшереп, аңа югары бәя бирә [8, 142 б.].

“Безнең көннәр” романы – Г. Ибраһимовның 1934 елда нәшер ителгән шул исемдәге әсәренә тәүге варианты. Аны автор кайбер “социаль сәбәпләр аркасында әдәби балачак жимеше” диебрәк расларга теләсә дә, “Безнең көннәр” – сәнгати һәм тарихи көчен күрсәтә торган киң колачлы әсәрләрнең берсе. Вакыйгаларның шактый киңлеге, хәрәкәтнең куелыгы, дулкынлы көрәшкән куәтле булуы, геройларның катлаулы язмышлары [9, 75 б.] аша роман безгә XX гасыр башы татар милли ижтимагый хәятын күз алдына китереп бастыра. Әлбәттә, ул икенче вариантынан композициясе, персонажлар бирелеше, теле һәм, ниһаять, автор үзе әйткәнчә, идея эчтәлегенә белән аерылып тора. Әсәрдә жәмгыятьнең төрле катлау вәкилләре, төрле партияләр тормышы сурәтләнә. Шулай да игътибар үзәгендә - мәдрәсә шәкертләре һәм бишенче елгы инкыйлаб йогынтысында татар мәдрәсәләренә, аеруча мәдрәсәи Исламиягә үтеп кергән шәкертләр кузгалышы, хәрәкәте. “Сәяси көрәшкән һәрвакыт алдынгы сафларында баручы укучы яшьләр” [10, 129 б.] мәдрәсәләрдә яңа фәннәр (Европа фәннәре), шуның белән бергә рәддә нәсара, хәдис, тәфсир, әдәбият укуы, яңа тәртип кертүне таләп итеп баш күтәрәләр. Әйе, бу – авторга якын өлкә. Мәгълүм булганча, Г. Ибраһимов 1912 елның көзүндә Киевка китә. Монда укучылык белән шөгыйльләнү өстенә, ирекле тыңлаучы сыйфатында университетта укып йөри. Яшь ихтилялчылар белән аралашып, андагы “Мөселман студентлар түгәрәге” нәң эшендә актив катнаша. Шул сәбәпле, полиция күзәтүе астына эләгеп, кулга алына. Әлегә эшләрнең Г. Ибраһимов үзә өчен файдалы булуын искәртеп үтә. Бу турыда әдәбият галиме Д. Заһидуллина: “Чыннан да Киев вакыйгаларынан соң әдип ижатында социаль мотивларның көчәюе күзәтелә. Беренче рус революциясендә татар халкы вәкилләренә катнашуын сурәтлэгән “Безнең көннәр” романы язучы ижатындагы шул үзгәрешләрнең ачык мисалы булып тора”, – ди [1, 140 б.]. Әнә шулай “Киев вакыйгалары”н Ибраһимов татар жирлегенә “күчәрә”. Хәер, мәдрәсә тормышы аңа балачактан таныш. Иң элек Вәли мулланың кадими мәдрәсәсеннән, аннан

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА

www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибрагимовның “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

соң, укыту программасын һәм системасын тәнкыйтьлэгәне өчен, “Галия”дән куылулар да эзсез калмый, билгеле.

Романның беренче варианты әлегә кадәр гамәлдәге татар графикасында тулысынча нәшер ителмәгән. 2000 елларда эсәр әдәбиятчы галим Ф. Бәширов тарафыннан, гамәлдәге графикага күчерелеп, “Мирас” журналында басыла башлый, әмма төгәлләнми. (Карагыз: “Мирас”, 2004, № 11, 12; 2005, № 1–12; 2006, № 1–12; 2007, № 1–3).

Текстны гамәлдәге графикага күчәргәндә, түбәндәге текстологик принциплар күздә тотылды. Бу чорда ижат ителгән эсәрләрдә, кагыйдә буларак, даими очрый торган *диб, барыб (баруб), мәселманлар, галимләр* кебек язылыштагы хәзерге татар әдәби телендәгечә бирелде. Шул чорга (XX йөз башы) хас тел-стиль үзенчәлекләрен чагылдыру өчен, аерым бер төркем сүзләр яки формалар чыганактагыча калдырылды. Мәсәлән: *йир, мәсҗед, караңыз, динемез, бондый, агълады* һ.б. *Мәбгус, ихтилял, фөръяд, истибдад* кебек бүгенге көн укучысына аңлашылмаган сүзләргә астөшермәләрдә тәржемә-аңлатмалар бирелде. Тыныш билгеләре шулай ук хәзерге пунктуация кагыйдәләре нигезендә куелды.

Мөгаен, шул чор китап басу, төпләү үзенчәлегедер, китапта битләр саны буталу, хәрәфләр, сүзләр төшөп калу очраклары шактый күзәтелде. Шунлыктан, эсәр кат-кат укылып, башка нөсхәләре белән чагыштырылды һәм тулыландырылды.

Романдагы тарихи вакыйгалар, шәхесләр, географик атамалар турындагы белешмәләр текст ахырында бирелгән искәrmә һәм аңлатмаларда урын алды. Биредә Коръән сүрәләре, хәдисләр, гарәпчә гыйбарәләрнең мәгънәләре татарчага тәржемә ителде.

“Безнең көннәр”нең беренче варианты – шул чор таләбен: ислах, яңа фәннәр укыту, жәдит мәктәпләрен киңәйтү, иске карашлы хәлфәләрдән котылуны үзәккә куйган эсәр. Ул революциягә кадәрге татар дөнъясын объектив сурәтләве белән игътибарга лаек. Эсәр, һичшиксез, үз укучысын табар, һәм ул яңа заман, хәзерге чор күзлегеннән чыгып бәяләнәргә тиеш.

* *Гәрәйләргә* – Әхмәтгәрәй Сибгатулла улы Хәсәнов (1883–1934), журналист, “Гасыр” нәшрияты хужасы.

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА

www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибраһимовның “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

Кулланылган әдәбият исемлеге

1. Галимджан Ибрагимов: “Я жизнь искал, смысла в жизни искал...”. Казань : ИЯЛИ, 2017. 336 с.
2. Ибраһимов Г. Әсәрләр. Тугыз томда. 9 нчы т. Казан : “Фикер”, 2000. 464 б.
3. Ибраһимов Г. Әсәрләр. Сигез томда. 4 нче т. Казан : Татар. кит. нәшр., 1976. 462 б.
4. Ибраһимов Г. Безнең көннәр. Роман. Казан : «Өмид» ширкәте матбагасы, 1919. 454 б.
5. Гыйрфанов К. Ачык күңелле кеше // Галимжан Ибраһимов турында истәлекләр. Казан : Татар. кит. нәшр., 1966. 159 б.
6. Сәйфи-Казанлы Ф. Галимжан Ибраһимовның соңгы әдәби әсәрләреннән “Безнең көннәр” романы // Кызыл шәрык. 1920. № 3–4. Б. 142–145.
7. Атнагулов С. Безнең көннәр // Эшче. 1920, 20 май.
8. Нигъмәти Г. “Безнең көннәр” һәм аның стилиндә бишенче еллар сыйнфый көрәшенең чагылышы // Ибраһимов Г. Сайланма әсәрләр. Казан : Татар кит. нәшр., 1958. Б. 92–118.
9. Жәләлиева М. “Безнең көннәр” романының ике варианты // Галимжан Ибраһимов һәм хәзерге заман. Казан : Фикер, 2002. Б. 75–85.
10. Даутов Г. Ф., Әхмәдгалиева Г. Г. Г. Ибраһимовның “Безнең көннәр” романында татар милли мәгариф системасының бирелеше // Наследие Галимджана Ибрагимова в контексте многообразия культур : материалы Междунар. конф., посвященной 130-летию со дня рождения Г. Ибрагимова. Казань : ИЯЛИ, 2016. 368 с.

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА
www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибрагимовныц “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

Batyrshina Guzel

Doctor of Philology, Associate Professor of the Chair of the Tatar Language and National Culture, Russian Islamic Institute, Kazan
guzel_asnur@rambler.ru

ROMAN G. IBRAHIMOV "OUR DAYS": TEXTOLOGICAL VIEW

The article is devoted to a textual study of the first, previously unpublished, version of the novel "Our Days", written by the classic of Tatar literature, public and state figure G. Ibrahimov. It is dedicated to the reform movement of the shakirds of madrasah "Islamiya". The article reviews the history of the publication, critical articles, language of the text of the work.

Key words: G. Ibrahimov, the novel "Our days", textology, the reform movement of the shakirds, the language of the text.

© АНО СНОЛД «Партнёр», 2017

© Батыршина Г. Г., 2017

Учредитель и издатель журнала:

Автономная некоммерческая организация содействие научно-образовательной и литературной деятельности «Партнёр»

ОГРН 1161300050130 ИНН/КПП 1328012707/132801001

Адрес редакции:

430027, Республика Мордовия, г. Саранск, ул. Ульянова, д.22 Д, пом.1
тел./факс: (8342) 32-47-56; тел. общ.: +79271931888;

E-mail: redactor@anopartner.ru

СОВРЕМЕННЫЙ МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
РОССИЙСКОГО ИСЛАМСКОГО ИНСТИТУТА

www.islamjournal.ru

Батыршина Г. Г. Галимжан Ибрагимовныц “Безнең көннәр” романы: текстологик караш [Электронный ресурс] / Г. Г. Батыршина // Современный мусульманский мир : электрон. журнал. – 2017. – № 2. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Систем. требования: Pentium III, процессор с тактовой частотой 800 МГц; 128 Мб; 10 Мб; Windows XP/Vista/7/8/10; Acrobat 6 x.

Современный мусульманский мир. 2017. №2. ID 18

ISSN: 2587-6848

Свидетельство о регистрации СМИ: Эл № ФС 77 - 69532 от 25.04.2017

О журнале

- ✓ Журнал имеет государственную регистрацию СМИ и ему присвоен международный стандартный серийный номер ISSN.
- ✓ Журнал является официальным изданием. Ссылки на него учитываются так же, как и на печатный труд.
- ✓ Редакция осуществляет рецензирование всех поступающих материалов, соответствующих тематике издания, с целью их экспертной оценки.
- ✓ Журнал выходит на компакт-дисках. Обязательный экземпляр каждого выпуска проходит регистрацию в Научно-техническом центре «Информрегистр».
- ✓ Журнал находится в свободном доступе в сети Интернет по адресу: www.islamjournal.ru. Пользователи могут бесплатно читать, загружать, копировать, распространять, использовать в образовательном процессе все статьи.

Прием заявок на публикацию статей и текстов статей, оплата статей осуществляется через функционал Личного кабинета сайта издательства "Партнёр" (www.anopartner.ru) и не требует посещения офиса.